

Мен тамақ ішіп болдым.

«了» суффиксінің қолданылуы:

1. Егер толықтауыш алдынан анықтауыш келсе, ол анықтауыш сан есім мен мөлшер сөз иеленген жағдайда:

我喝了一杯葡萄酒。

我买了很多中文杂志。

他参观了我们的宿舍。

2. толықтауыштан кейін 就 келсе:

明天我吃了饭就去看足球赛。

我参观了工厂就回家了。

3. толықтауыштан кейін 了 модальді көмекші сөзі келсе:

他吃了饭了。

我看了电影了。

4. етістікті баяндауыш алдынан пысықтауыш келсе:

他在机场给他们照了照片。

昨天他跟我们一起看了电影。

ЕСКЕРТУ:

1. белгілі бір іс-қимылды білдірмейтін етістіктерден кейін 是, 在, 象, 让, 有 қойылмайды.

2. сөйлемде бірнеше етістік болса, 了 суффиксі соңғы етістіктен кейін қойылады

Мысалы: 他去商店买了一双冰鞋。 Ол дүкенге коньки сатып алу үшін барды.

3. бір буынды етістіктер қайталанып келгенде, ортасына 了 суффиксі қойылады.

Мысалы: 她尝了尝茅台酒。 Ол Маотай арағының дәмін татып көрді /4 (328-330 б.)//

1. А.А. Драгунов «Исследование по грамматике современного китайского языка»

2. В.И. Горелов «Грамматика китайского языка»

3. О.М. Готлиб «Практическая грамматика современного китайского языка»

4. А.Ф. Кондрашевский «Практический курс китайского языка», М., 2001 г.

Берілген мақалада 了 суффиксі мен модальді көмекші сөзі 了-дің қолданылу ерекшеліктері қарастырылды.

In this article considered the difference of suffix 了 with modal particle 了

Ш.Ж. Арымбекова

ҚЫТАЙ ПУБЛИЦИСТИКА ТІЛІНДЕГІ КОНСТРУКЦИЯЛАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Публицистика тілі көркем әдебиет тілі мен ауызекі тілден ерекшеленеді. Қытай тілі аморфты тіл болғандықтан, оның грамматикасы басқа тілдердің грамматикасынан өзгеше. Соның ішінде сөйлемді байланыстырушы конструкциялар басты орын алады. Олар конструкцияның негізгі элементтері – бастауыш пен толықтауыштың типтік мағыналарын анықтап көрсетеді.

Соңғы жылдары Қытай тез қарқынмен дамуда. Қазіргі Қытайды жақсы танып-білу үшін қытай тілін оқитын студенттер Қытай жаңалықтарын жан-жақты оқып, сараптаулары қажет. Қытай тілінде газет-журналдарды оқу осы мақсаттың негізі болып табылады. Неліктен көптеген қытай тілін оқып жатқан деңгейлері жақсы студенттер қытай әдебиетін оқи алғанымен, қытай газетіндегі қарапайым жаңалық мақалалары мен күнделікті ақпараттарды түсіне алмайды? Қытай тілін үйренушілер үшін қытай газет-журналдарын оқу оңайға соқпайды. Өйткені, баспасөз, газет тілінде, мәдени контекстер, классикалық қытай тілі, дәстүрлі білім, қытай тіліндегі жаргондар, техника тілі, жаңа сөздер, ерекше айтылымдар, қытай тіліндегі идиомалар мен поэмалар қолданылады. Сондай-ақ жаңалықтар,

ақпараттар өзгеше стильмен жазылады. Ал құрмалас сөйлемдер байланыстырушы конструкциялар арқылы жасалады. Сол үшін, студенттер құрмалас сөйлемдерді жақсы түсініп, дұрыс аудару үшін сөйлемде кездесетін конструкцияларға аса назар аударып, жақсы ажыратулары тиіс.

Қытай тіліндегі сөйлемдерде жақтаулы конструкциялар жиі кездеседі. Мұндай конструкциялардың мәні – сөйлемдегі баяндауыш пен оның негізгі элементтері арқылы бейнеленген жағдайдың жүзеге асқанын немесе белгілі бір себептермен жүзеге аспағанын көрсетеді.

在…下 конструкциясы. 下 жұрнағынан кейін келетін конструкцияның негізгі сөзі ретінде көбінесе етістіктен жасалған зат есімдер қолданылады. Конструкция әдетте жұрнақты тіркеспен аударылады:

在……影响下 - ……-ң әсерімен

在……领导下 - ……-ң басшылығымен, басқаруымен

在……支持下 - ……-ң қолдауымен

在……帮助下 - ……-ң көмегімен

Кей жағдайда 在…下 конструкциясын қазақ тіліне жұрнақты тіркес арқылы аудару мүмкін

емес. Өйткені қазақ тіліндегі етістіктен жасалған зат есімдер конструкциядағы жұрнақпен сәйкес келмейді, конструкцияны есімшемен аударып, оны бастауышқа бағыттау керек, бірақ ақпараттың мағынасы сақталады.

在党的教育下, 我们终于克服了思想上的阻力和工作上的困难.

Партиямен тәрбиеленген біз, ақыр соңында, идеялық келеңсіздіктер мен жұмыстағы қиындықтардың бәрін жеңдік.

Тағы мынадай мысалдар:

在... 革命路线指导下

революциялық бағытқа апаратын

在党的是大精神鼓舞下 - партияның

10 съезімен шабыттанғандар

Жалпы есім арқылы жасалған конструкцияны аудару мүмкіндігі бар, мысалы: жағдайында. Мұндай жалпы есім сөйлемде де қолданылуы мүмкін:

在这种新形势... - осы жаңа жағдайда

在十分困难条件下... - өте қиын жағдайда

在无产阶级专政条件下- пролетариаттық диктатурасы жағдайында

Кейде 在 жұрнағы түсіп қалады.

在... 中- конструкциясы. Бұл конструкция екі мағына береді. Бірінші жағдайда конструкция баяндауыш пен оның негізгі элементтері арқылы суреттелген жағдайға сәйкес келетін процесті көрсетеді. 中 жұрнағы алдында процесс «процесс» зат есімі тұруы мүмкін, ондай жағдайда 中 алдында етістіктен жасалған зат есім қолданылады.

在20年的改革开放过程中, 我们可以明显地发现...

20 жылдық реформа мен ашық есік саясаты барысында, біздің анық байқағанымыз.....

Екінші жағдайда 中 алдында кең мағынадағы мекенді білдіретін зат есім қолданылады.

在... 社会中 - ...қоғамында

在历史中 - ...тарихында

在...结构中 - ...кұрылымында

在...概念中 -көзқарасында (көзқарасы

бойынша)

在这种铁一般的社会结构中, 正教是合一的.

Мұндай мықты (темірдей мықты) әлеуметтік құрылымда билік пен дін бір-бірімен байланыста.

它 (人权) 在将来的共产

主义社会中则能为全民所完全享有.

Болашақ коммунистік қоғамда адамдардың бәрі азаматтық құқықтарға толығымен ие бола алады.

Кей жағдайда, 中 алдында тұрған зат есім мекеме, сала сияқты нақты мекен, орын

мағынасына ие болса, онда 中 түсіп қалуы мүмкін.

Мысалы, 到1996年底, 在江苏, 斯奖, 河北, 山东, 安徽等省已进行改革的小企业中有半数以上搞的是“股份合作制”.

1996 ж. соңына қарай Цзянсу, Чжэцзян, Шандун, Аньхой т.б. провинциялардағы реформа жүргізілген ұсақ мекемелердің жартысынан көбісі кооперативті мекемелерге айналды.

在合作制或合伙制企业...可以采取劳动入股分红的办法

Кооперативті немесе артельді мекемелерде еңбекшілер акционерге айналып, пайданы бөліседі деген сияқты әдісті қолдануға болады.

Бірінші сөйлемде 企业 зат есімінен кейін 中 қолданылады, ал екінші сөйлемде қолданылмайды.

在... 中 在 конструкциясында кейде 在 жұрнағы түсіп қалады.

失业人数增多是所有发展中国家迈向现代化过程中普遍存在的现象, 并非中国特点.

Жұмысшылар санының өсуі - бұл жаһандану процесіндегі бүкіл дамушы елдерде кездесетін құбылыс, ол тек Қытайға ғана тән емес.

Келесі сөйлемдерде 在 жұрнағы 在... 中 мен 在... 下 конструкцияларында қолданылмайды.

总之, 市场问题是新形势下, 开放改革, 发展中多方面的问题和矛盾的集中反映.

Жалпы айтқанда, нарық проблемасы - ол реформа, ашылу және дамудың жаңа жағдайындағы жан-жақты мәселелер мен қарама-қайшылық көрінісі.

在... 上 - конструкциясы. Бұл алдыңғы екі конструкцияға қарағанда сирек кездеседі, ол 在... 中 конструкциясы сияқты кең мағынадағы орын, мекен мағынасын білдіреді.

在... 基本上 - базасында, негізінде

在... 问题上 - мәселесінде

在这一点上 - бұл пунктте

在世界上 - дүние жүзінде

在政治上 - саясатта

在此基础上, 中美两国关系实现了正常化.

Бұл негізде екі ел - Америка мен Қытай арасындағы қатынаста нормаға келтіру жүзеге асты.

在... 下 мен 在... 中 конструкциялары сияқты 在... 上 конструкциясы сөйлемнің басында да, баяндауыштың алдында да қолданылады.

在... 内 мен 在... 里 - конструкциялары. Бұл конструкциялар одан да сирек

колданылады. 在…内 конструкциясы мекен немесе уақыт бөлігін білдіретін сөздермен колданылады.

在十余年内 - он жылдан астам жыл ішінде

在国内 - елде, елдің ішінде

在全社会范围内 - жалпы қоғам төңірегінде (шеңберінде)

应当宪法和法律的范活动

Партия Конституция мен заң төңірегінде (шеңберінде) қызмет ету керек.

在…里 конструкциясы мекен немесе уақыт мағынасын білдіреді. Уақыт мағынасын білдіргенде 里 жұрнағының алдында 时间 сөзі тұрады.

有大种型企业面临的现实, 证明了一条真理: 在传统的框架里给企业放权, 是一条走不通的路.

Ірі немесе орташа мемлекеттік мекемелер тап болған қазіргі жағдай бір ақиқатты айқындайды: ішкі дәстүрлі шеңберде мекемеге (жеке шаруашылықпен айналысу) құқығын беру – бұл болашағы жоқ жол болып табылады

正是这种机制, 推动了资本主义生产突飞猛进使它在短短的时间里创造出巢过去一切世代综和的巨大上产力

Тап осындай механизмдер капиталистік өнімнің қарқынды дамуына ықпал етті, оның қысқа мерзім ішінде үлкен өнім күшін құруына мүмкіндік берді.

在 жұрнағы түсіп қалуы да мүмкін. Мысалы, 1996 年大部分时间里工业品的产销率低于1995 年.

Бүкіл 1996 жылғы өнім көрсеткіші мен өнеркәсіп өнімінің өсімі 1995 жылға қарағанда төмен болды.

Уақытты білдіретін жақтаулы конструкциялар. Уақытты білдіретін жақтаулы конструкциялар сөйлемнің негізгі бөліміндегі іс-әрекеттің, жағдайдың, оқиғаның бір уақытта болатынын немесе кезектесіп келетінін көрсетеді.

Оқиғаның бір уақытта болуы. Оқиғаның бір уақытта болатынын білдіретін конструкциялар:

在…时, 在…时候, 当…时候 - ...уақытта

在 (与…同时 - ... бір уақытта

在…期间 - кезінде (кезеңінде)

在…际, 在…时刻 - ... кезде

在…时期 - ... кезеңінде (қарсаңында)

在作这样的声明时, 美国承认中国关于切低解决这一问题得一贯立场

Осы өтініш жасалған кезде Америка осы мәселенің толық шешіміне қатысты Қытайдың кезекті платформасын мойындады (растады).

在经济高速增长时期和体制转型时期, 又容易发生结构发横和经济荡

Экономика тез қарқынмен дамыған кезде және жүйелер ауысқанда, құрылым мен экономиканың тез тұрақсыздануы мүмкін.

Конструкцияның екінші элементі 时间 сөзі болса, оның соңынан 里 сөзі колданылады.

Жағдайдың кезектілігі. Жағдайдың кезектілігі мынандай конструкциялармен жасалады:

在…后, 在…以后, 在…之后 - ... кейін,

在…前, 在…之前 - ... дейін

体力劳动者参与市场经济后, 立即从市场经济中获得利益.

Дене еңбегі жұмысшылары нарықтық экономикаға қатысқаннан бері, олар дереу нарықтық экономиканың пайдасын көрді.

Келесі сөйлемдерде 在 жұрнағы түсіп қалған.

只是资本主义战胜封建主义之后, 才使自由竞争成为一种制度, 成为调节社会, 生活的一个通行准则.

Тек капитализм феодализмді жеңгеннен кейін ғана, ол еркін бәсекелестің бір жүйе болуына, қоғамдық өмірді бақылайтын норма болып қалыптасуына ықпалын тигізді.

Уақытты білдіретін жақтаулы конструкциялар. Уақытты білдіретін конструкциялар 自 немесе 从 және 以来 ...бері қарай, ...бері тіркестері арқылы жасалады, ал конструкцияның екінші элементі басталу, бастап етістігі болады.

自二次大战结束以来, 日本率先经济起飞, 迅猛发展, 接着, “四小龙” 紧紧跟上.

Екінші дүние жүзілік соғыс аяқталғалы бері жапон экономикасы бірінші болып қарқынды дамып, көтерілді, оның артынан «төрт кішкентай айдаһарлар» жылжыды.

从1985 年起, 中国经济改革中就存在着以价格改革

为主线还是以企业改革为主线的争论.

1985 жылдан бері қарай қытай экономикасының реформасы мәселесінде басты бағытты баға реформасын санаған дұрыс па әлде мекеме реформасын санаған дұрыс па деген пікір-талас бар.

Жақтаулы конструкциялардың басқа түрлері

Zai 在…方面 –саласында, бағытында конструкциясы.

东亚在经济发展方面呈处于西方全然不同的发展模式.

Шығыс Азияда экономикалық даму саласында батысқа мүлде ұқсамайтын жаңа модель пайда болды.

除了…以外, 除…外 – басқа, қоспағанда конструкциясы.

除人口年增长帅已降到1.7 %外, 具体的经济政策也比较符合国情。

Халықтың жылдық өсімінің 1.7%-ға төмендеген көрсеткішін қоспағанда, нақты экономикалық саясат та негізінен елдегі жағдайға сәйкес келеді.

Мына сөйлемде 除…外 конструкциясы өзіне басқа 在…方面 конструкциясын қосады:

除了以上讲的几条以外, 经济结构的调整虽然进展还比较缓慢, 但也取得了一定的成绩。

Жоғарыда көрсетілген бөлімдерді қоспағанда, экономикалық құрылым айтарлықтай баяу жүріп жатса да, бәрібір белгілі бір жетістіктерге жетті.

Назар аударатын жайт, 除(了)…以外 конструкциясы екі қарама-қарсы мағынаға ие:

а) басқа, қоспағанда – айтылып отырған фактор, баяндауыштың іс-әрекет шеңберіне кірмейді.

б) айтылып отырған фактор баяндауыштың іс-әрекет шеңберіне кіреді. Бұл жағдайда сөйлемде 也, 还 бұдан басқа шылаулары қолданылады.

包括…在内 сондай-ақ, өзіне қосқанда конструкциясы

在内 тіркесі кейде түсіп қалады:

我们的干部, 包括党和国家的领导人, 不论职位高低, 都是人民的公仆。

Біздің кадр бөлімінің жұмыскерлері, сондай-ақ партия мен мемлекет басшылары, олардың қызмет дәрежесінің жоғары-төмендігіне қарамастан, бәрі халыққа қызмет көрсетушілер болып табылады.

Салыстырмалы жақтаулы конструкциялар.

Мұндай конструкцияларға мынандай тіркестер қолданылады:

像…那样
像…一样
和(同)…杨 } сияқты
如…一样
如…那样

与…比较
和…比较 } салыстырғанда
与…像比

Басқа конструкцияларға қарағанда, салыстыру конструкциялары тек сөйлемнің басында немесе баяндауыштың алдында ғана емес, сондай-ақ негізгі конструкциядан кейін де қолданыла алады.

从(上)(来)看, 就…看来, 从…看来 – көзқарас бойынша, бойынша конструкциялары

哲学上来看, 这种两分析法可能是谬误的。

Философиялық көзқарас бойынша, осы екі аналитикалық тәсіл де қате болуы мүмкін
从历史发展的趋势看, 世界不会走向黑暗而是走向光明。

Тарихи даму барысын ескере отырып, әлем қараңғылыққа емес, жарыққа қарай жүреді.

Штамптар. Газет штамптары көбіне бейнелі тіркестерден жасалады, олар өте жиі қолданғандықтан өзіндік бейнесін жоғалтып, идиоматикалық айтылымдарға, мәніне сәйкес келмейтін синтаксистік құрылымдарға айналады. Штамп бір бүтін ретінде қабылданып, оның құрамдас бөліктерінің мағыналары жеке-жеке қарастырылмайды.

Біраз кең таралған штамп түрлері:

1. 起…作用, 发生…作用, 发挥…作用 – роль атқару

中国在国际事务中起着越来越重大的作用

Халықаралық істерде Қытай маңызды роль атқарады.

2. 对…有意义 – үшін маңызы бар(маңызды).

3. 为…奋斗, 为进行斗争… – …… үшін күрес, … үшін күрес жүргізу, … үшін күресу.

要为提高劳动生产率进行斗争。

Еңбек өнімділігін арттыру үшін күрес жүргізу.

4. 为…奠定…基础 – үшін негіз қалау
大会为新民主主义革命在全国的胜利奠定了基础。

Бұл съезд ұлттық-демократиялық революцияның жеңісіне негіз қалады.

制经济为建立现代企业制度奠定了基础

Акционерлік жүйе экономикада қазіргі заманғы мекеме жүйесін құрудың негізін қалады.

5. 走上…道路 – жолына түсу (шығу)
我们经济已经渡过最困难的时期, 走上了稳步发展的健康道路。

Қазір біздің экономика ең үлкен қиындықтарды жеңіп, тұрақты даму жолына түсті.

教育科学文化工作正走上正轨并得到一定的发展。

Біздің білім беру, ғылым мен мәдениет саласындағы жұмысымыз дәл қазір дұрыс жолға түсіп, белгілі дамуға қол жеткізді.

6. 为…开辟…道路 – үшін жол ашу
这为我工业迅速的恢复和开辟了道路。

Бұл біздің өнеркәсіптің тез қайта дамуы мен дамуына жол ашты.

7. 把…放在优先地位 – бірінші (ерекше) орынға қою.

要把发展农业上生产放在优先地位

Ең бірінші орынға ауылшаруашылық өнімдерінің дамуын қою керек.

Қытай публицистикасында кездесетін
конструкциялардың орны ерекше.

1. Т.Н.Никитина, *Грамматика китайского публицистического текста, С.-Петербург 2007*

2. *Hanyu yufa, Beijing, 2005*

3. *Baozhishang de Zhongguo, Beijing daxuechubanshe, Beijing 2004*

4. *Теория и практика перевода. М., 2007*

5. *Швейцар А.Д. Перевод и лингвистика. М., 1973.*

6. *Котов А. М. Стилистика китайского языка. Курс лекций. М., 1984.*

В статье рассматривается конструкции публицистического текста и их особенности.

This article is about constructions of Chinese press language and their speciality.

К.С. Ахмет

СӘБИТ МҰҚАНОВТЫҢ ҚЫТАЙ ЕЛІНЕ САПАРЫ

«Жол таптым бар қазақтың жүрегіне» - деп жырлаған қазақ әдебиетінің классигі Сәбит Мұқанов бір кісідей ақ саяхатшы болған. Шығыс елдеріне де ат басын бұрған. Сондай сапарларының бірі- Қытай елін аралауы.

Табиғаттың барлық тыныс- тіршілігіне жан бітірген көктемнің бір сәтті күнінде жазушының шабытымен қатар келген хабарды Сәбит Мұқанов: «1956 жылы майдың 14 күні почтальон келді. Қолында маған деген телеграмма. Ашып оқысам, одақтың жазушылар ұйымынан, Москваға тез жетіңіз, бір топ жазушылармен қытайға саяхатқа барасыз,- депті.

Бұл хабарға мен қуанып кеттім. Өйтуіме екі себеп болды, бірінші себеп- советтік Отанымыздың көп жерін көрген менің Қытайға бұл баруым – шет мемлекетке бірінші шығуым, ... екінші себеп - өзге шет елге емес Қытайға бару маған ерекше қуаныш! ...» дейді.

Қытайға кеңестер одағы бойынша Мәскеуден үш жазушы аттанбақшы болады. Олар: орыс жазушысы Вера Казимировна Кетлинская, украин жазушысы Вадим Николаевич Собко болса, Қазақстаннан Сәбит Мұқанов.

Осы сапарға шығар алдында Сәбит Мұқанов мықтап дайындалғанға ұқсайды. Авторға сөз берейік: «... тарихына үңіле бастасам жер шарындағы ең ескі халықтың бірі саналатын Қытай Айсадан әлденеше мың жыл бұрын мәлім болып, талай заманның сұрапыл дауылдарын басынан кешірген екен. Бірақ, бұдан 102 жыл бұрын Шоқан Уәлиханов айтқандай,- көрші халықтар Қытайды талай рет жаулап билеген, одан тек Қытайдың әкімдері ғана ауысып, халқы мызғымастан, қытайлық қалпын бұзбастан тұра берген, жаулап алушылар Қытайды өзіне айналдырудың орнына, өздері оның терең теңізіне батып, Қытай болып кеткен» дегеніне көзбен көріп отырғандықтан таңғалмаймыз.

Сәбит Мұқанов қытай еліне Шоқан Уәлихановтан соң қайталанғалы тұрған

сапарға үлкен жауапкершілікпен қараған.

«Ил-12 ұшағымен» Москва- Свердлов- Омбы- Новосібір- Краснояр- Иркут- Уланбатор- Пекинге әр әуежайға қонған уақыттарын есептемегенде табаны күректей 22 сағат, яғни бір тәуліктей ұшақ ішінде болған.

Жолшыбай басып өткен елді-мекен қалалардың, елдердің, өзен, көлдердің тарихына дейін мөлдіретіп айтқанда, жазушының тектен-тек классик еместігіне таң қаласың да, кім- кімге де үлгі болғандай географиялық біліміне қызығасың.

Қазақ ауылдарынан, одақтас республикалардан Сәбеңнің ескі танысы кездесіп үйіне шақырыпты десе, оған ешкім таң қала қоймас. Ал, өмірінде бірінші рет ат басын тіреген Қытайдай алып елде Сәбит Мұқановты ұлты Хансу, ескі танысы іздеп келіп, сырласып, шер тарқатып, әрі- беріден соң үйіне арнайы достарымен шақырып, құрметті қонақ болу кез- келгеннің маңдайна жазылмаған құрмет. Ол - Эми Сяо. Қытайда кездескен екінші танысы Павел Феорович Юридин. Ол - Эми Сяо мен Сәбит Мұқановқа Мәскеуде сабақ берген профессор. Қытайдағы қызметі - Совет өкілдігінің басшысы.

Ал Эми Сяо 1931-33 жылдары Москвада, Қызыл профессорлар институтының әдебиет бөлімінде бір партада отырып оқыған досы.

Алғашқы бір ай Хонькоу, Кантон, Шанхайдың іші-сыртын, төңірегін аралауға кеткен соң, делегация екі бөлініп Кетлинская мен Собко орыстар мен қытайлар көбірек араласқан Мукден мен Харбин жағын, ал Сәбит Мұқанов ұйғыры мен қазағы көп Синьцзянді аралайтын болып шешеді. Синьцзянға июньнің 19 күні ертемен ұшып, жолда екі-үш жерге тоқтап, сол күні кешке Ланчжоу қаласына жетіп қонады.

«Достық» деп аталып Ақтоғай-Ланчжоу темір жолының құрлысымен, қала және оның төңірегімен танысқанан кейін Синьцзянның шығыс жақ шеттегі қаласы Құмул (қытайша «Хами») арқылы Синьцзян орталығы Үрімші